

NOVOTNY TIHAMÉR

Szerves tobzódás – burjánzó szörnyek, problémás emberéletek

Todor Tamás festészetéről

Nem állítanám, hogy Todor Tamás ecsettel és palettával jött a világra, ám ha a harminchatodik évében járó művész elemi erejű, fantáziadús vásznait és egyéb hordozóeszközökre, alumínium- és farostlemezekre, valamint papírokra készített többszörös narrációjú olajképvízióit látom – ahol a festői részletek expresszív színekben és „szürenonista”, valamint „szürnaturalista” formai kézjegyekben tobzódó részletgazdagsága összejátszik a figurális megoldások bravúros képlékenységével, illetve a szimbólumhasználat szürreális leleményességével –, akkor bizony hajlok az efféle túlzásra.

Mert Todor Tamás mégiscsak egy született festő, akit újra és újra igazoltak sikeresen abszolválta pályaszakaszai, úgy a tanulóévek, mint az utána következő önállóvá válás egy összefüggő folyamatot képző periódusai. A túlzás fordított metaforájával élve: ha nem válhatott volna belőle festő, talán meg sem született volna. Egyszerűen ez a predestinációja, ez az eleve elrendelése. S ehhez társul még az a különös problémakör is, hogy az „olajfestékvérű” gyermek öt éves korától kezdve apa nélkül nevelkedett. Pontosabban szólva fokozatosan szembesült azzal a fájdalmas ténnyel, hogy megmaradt apaképéből maga az elhomályosult tudatállapotú, lecsúszott sorsú nemző törölte ki magát olyképp, hogy már nem is ismerte fel őt, amikor később lakóhelyükön többször szembetalálkoztak. Lám-lám, a sors útjai és misztériumai kifürkészhetetlenek. Mint ahogy talán az sem véletlen, hogy a 2020 óta Budapesten élő festőművész el- és leválaszthatatlan társa, szeretetpótléka Frida nevű német juhászkytyája, akit a világ összes kincséért sem hagyna el.

De legyünk kicsit konkrétabbak és prózaibbak az időben! Alkotónk 1989-ben, a Ceauseçukorszak bukásának évében – megint egy furcsa ómen – született a partiumi Szatmárnémetiben, s ugyanitt érettségizett az Aurel Popp Zene- és Képzőművészeti Líceumban, ahol festészeti tanára az 1951-es születésű Nyiri Zoltán volt. Ezután 2008 és 2013 között a Kolozsvári Képzőművészeti és Formatervezési Egyetemen folytatta tanulmányait, ahol a lelkiismeretes Kudor Duka István festőművész mentorálta őt, majd később ugyanitt védte meg doktori disszertációját, 2022-ben Ioan Sbârciu irányítása alatt, amelynek testhezálló témáját – *A szürrealizmus jelenléte a kortárs művészetben* – nyilvánvalóan nem véletlenül választotta.

Segítőkéz mestereiről becsülettel és elismerően nyilatkozik egy vele készült beszélgetésben: „Azon kívül, hogy nagyon egyedi és felkészült művész, Kudor Duka István kiváló pedagógus is, akitől a művészet és szakma tiszteletét is megtanultuk. A munka iránti alázatosságot élte elénk mindvégig, s progresszív hozzáállása mellett nem engedte, hogy elfelejtsük a hagyományos festészet irányelveit és a piktoralitás jelentőségét. Meg kell még említenem dr. Ioan Sbârciut, a Kolozsvári Egyetem Szenátusának elnökét és az ottani doktori iskola vezető tanárát, aki szintén a mesterem volt, tőle egy életre megtanultam, hogy nagyon sok jó festő van a világon, de nem mindegyik úgynevezett nagybetűs Művész.”¹

Ugyanebben a beszélgetésben Todor azt is körülírja, hogy szerinte milyen sajátosságokkal bírt az az éppen aktuális *kolozsvári iskola*, amely alapjaiban határozta meg művészetét: „jellegzetessége a festőiség és egyféle komor hangulat, ami szerintem a rendszerváltás utáni szorongásból adódó poszttraumatikus élmény vizuális megnyilvánulása. Ez a festőiség a szorongás hangulatával párosulva sajátosan drámai hatást kelt esztétikailag és tartalmilag is, amivel azonosulni tudok, és örvendek, hogy látszódik munkáimon az, hogy honnan jöttem, hol végeztem a tanulmányaimat.”²

Alkotónkat azonban már menet közben újabb és újabb hatások érték. 2010-ben egy Erasmus-program keretében fél évet töltött Spanyolországban, szorosabban Cuencában, de rezidencia-ösztöndíjának időszakában sokat járt Madridba, ahol Francisco Goya Pradóban láttott festményei és egyáltalán a spanyol kultúra és életforma, valamint a híres spanyol klasszikusok – El Greco, Velázquez stb. – nagy hatást tettek rá. Erről az élményéről így mesélt Fazakas Rékának a már említett beszélgetésben: „Goya művészete megváltoztatta az életemet. Olyasmi ez, mint amikor valaki hazatér egy háborúból, ami után soha nem lesz már többé ugyanaz az ember. Lenyűgöző, ugyanakkor hátborzongató élmény volt látni Goya festményeit. Azt gondolom, hogy az igazsággal találkoztam a Pradóban, ami akkor megpecsételte a sorsomat, és elindított a saját utamon.”³ Erről a kérdésről lentebb még kell ejtenünk néhány szót.

Két évvel később, 2012-ben szintén egy Erasmus-csereprogram keretében Szicíliában hat hónapot járt a Palermói Képzőművészeti Akadémiára (Accademia di Belle Arti di Palermo), ám itt merőben más körülmények között, egy kolostorban (San Martino delle Scale), szerzetesek között lakott, de ez a csendes, visszahúzó légkör sem állt túlságosan távol bezárkózásra hajlamos alaptermészetétől.

Bár Todor Tamás tehetségére korán felfigyeltek, s a média követte is kiállításait, pályaszakaszait – erről tanúskodnak a vele készült rádiós, videós, televíziós riportok és újságbeszélgetések –, mégsem született még róla komolyabb, részletezőbb elemző írás vagy összehasonlító tanulmány. Ennek ellenére sokat megtudhatunk róla, ha végigbongésszük, meghallgatjuk, megnézzük és kijegyzeteljük ezeket a világhálón fellelhető forrásokat. S ha éppenséggel a művész festményeinek és egyedi rajzainak bőséges áradására, időbeli gyarapodására, módosulásaira, változásaira és életének egy-egy személyes mozzanatára vagyunk kíváncsiak, akkor feltétlenül bele kell merülnünk Instagram-oldalának 2014-től vezetett képi naplójába, amelynek eddig – velem együtt – épp egy híján 1500 szakmai követője, illetve érdeklődője akadt.

Todor Tamás 2014-ben épp 25 éves volt, amikor a mesterdiploma megszerzése után kiállított a kolozsvári Quadro Galériában.⁴ A tíz nagyobb méretű olajképről és négy szénrajzról a művész szócsöveként Székely Sebestyén György mondott véleményt. A művészettörténész a fiatal alkotóval kapcsolatban többek között azt hangsúlyozza, hogy Todor vállaltan – csak – festő, és nem is akar más lenni. Jellemzője a nyitottság és az előítélet mentesség. Munkáiban ötvözi a figurativitást a gesztussal és a nonfigurációval. Szürrealis és expresszív képeinek van témája, mondanivalója, tér-, forma- és színproblematikája, amelyet a *Hátsóudvar* sorozatában konkretizál, s amely nem áll össze másból, mint a gyermekkor megidézett emlékmorzsáiból, emléktárgyaiból és/vagy emlékkeltő objektumaiból, valamint kitalált és meghatározhatatlan élőlényekből, fantázia szülte motívumaiból. Már itt szembeszökő Todor festői világának kettős természete. Ugyanis tájképei hol sötét és ijesztő, hol meg derűsebb és naposabb oldalukat fordítják, mutatják, vizionálják a néző felé, az értelmező irányába.

Egy másik videóból, amelyben maga a művész beszél munkáiról – a bevezetőmet utólag is igazolva –, megismerhetjük más témáit, motivációit és céljait, valamint festői módszerét is.⁵ A megsüketült, s talán ezért a „siket házba” visszavonult Goya „horrorpanoptikumának”, „fekete festményeinek”, tizennégy stációs rémálom-kollekciójának szörnyei, gólemei, örültjei, tébolyultjai, ördögei, boszorkányszerű nőalakjai, öregemberei, rosszarcú útonállói, verekedői és nyomorultjai, illetve a *Los Caprichos* grafikai mappájának alakjai és jelenetei új kifejezési formával ismertették meg őt. E munkák látványa kimeríthetetlen inspirációs forrást biztosított számára, valamint elképesztő merészséggel, bátorsággal, őszinteséggel és végtelen szabadsággal, azaz egy jó értelemben vett gátlástalansággal, korlátatlansággal ajándékozta meg alakulóban lévő szemléletét, s mintegy új irányba terelte festészeti magatartását. Nyilvánvalóan nem ő volt az első és az egyetlen festő ezen a téren, hiszen az egész modern művészet az impresszionizmustól az expresszionizmuson át a szürrealizmusig, Mednyánszky Lászlótól Francis Baconig termékenyült meg Francisco Goya késői korszakának különös, besorolhatatlan stílusától és szuggesztív világtól. Todor Tamás valóságos „szörnynaplót” teremtett a spanyol mester művei hatására, ahol a

figurák, a tájképi-téri elemek, a festői részletek és a szimbólumok változó intenzitású szürreális burjánzása, organikus tobzódása, misztikus-mágikus kavalkádja – összességében narrációja – valósággal sokkolja, megbabonázza, falhoz állítja a nézőt.

Todort valójában nem is érdekli más, mint az ember és a természet, a táj és a furcsa lények, a tárgyak, illetve az épített környezet fikció- vagy víziószerű kölcsönhatása. Ő születésétől fogva ellenállhatatlan vonzalmat érez az emberi jelenlét pusztuló lenyomatai, még pontosabban és kiterjesztettebben fogalmazva: az ember ökológiai lábnyomának ártó következményei iránt anélkül, hogy kifejezett célja lenne az apokaliptikus hangulatokeltés vagy a disztópikus jövőképteremtés sulykolása. Régebben azt is tervezgette, hogy egyszer majd eljut Csernobilba, ahol a saját szemével láthatja az ember elferdült, létrontó szellemének, akarnokságának viszszafordíthatatlan következményeit.

A festői módszerét is elmeséli az említett videóban: vagdalkozva, ide-oda dobálva, érzéskétől vezérelve, hangulatoktól hajtva rakja fel az erős, meghatározó színeket a vászonra, mintegy várva azokra a kölcsönhatásokra, amelyek kényszerítő erővel hatnak rá, hogy állandóan módosítsa a képet. Másképpen fogalmazva: megpróbál valamiféle inspiráló játékot, párbeszédet, változatos kontraszthatásokat, feszültségeket kialakítani a vehemens foltok között, és igyekszik „levadászni” azokat a képi elemeket, amelyeket később felhasználhat és továbbfejleszthet a mű megszületése érdekében.

Minden egyes festményére úgy tekint, mint egy karácsonyfára, amelyet addig díszít, míg elbírja a „súlyt”. Ha már túl sok a dísz, akkor levesz belőlük, majd újakat rak rá a végkifejletig. Az ember által létrehozott formák: a dolgok, a növényi és állati lények, a tárgyak, az alakok hol szétrobbannak, hol összeállnak a fikciós tájban vagy az imaginárius, a képzeleti térben. Ilyen értelemben a témái nem pusztán a véletlenek szüleményei, bár az ösztönösség, a mélytudatiság, a tudatalattiság kétségtelenül meghatározó szerepet játszanak bennük. Úgy is lehetne mondani, hogy struktúra van, de recept nincs a képek megszületésére. S mindezeket túl egy-egy festmény esetében soha nem a megfejtés, inkább az érzelmekeltés a célja: az értelmezést szabadon hagyja, rábízva a nézőre.

Egy másik rádióbeszélgetésből ugyancsak érdekes új dolgokat tudhatunk meg a művészről és ars poeticájáról.⁶ Többek között azt, hogy az expresszionizmuson és a szürrealizmuson túl igencsak közel áll hozzá a groteszk és a rút esztétikája, valamint azt, hogy nála mindig a kedélyállapot, a hangulat határozza meg a képet. Végül is számára az a legfontosabb, hogy élvezze is a festést! Szerinte egy művész mindig értékesebb, mint egy jó szakember. Lehet, hogy hiányos az alkotó szakmai ismerete, de kiváló a ráérzése, a megérzése, s ez mindennél előbbre való. Egy festményt nem azért kell szeretni, mert az olyan, mint [valami más], hanem azért mert olyan, ami [máséval össze nem téveszthető megszólító erő]!

Őt nem elsősorban a kortárs festőművészeti közeg inspirálja – bár nem hagyja figyelmen kívül az éppen hasznosítható régi-új technikákat –, inkább a divatból, a filmekből és könyvekből merít és töltökezik. Lásd például az elhunyt londoni divattervező, Alexander McQueen (1969–2010) merészen bizarr és meghökkentően szürreális ruhakompozícióit, akinek összegyűjtött munkáit első londoni tárlatakor láthatta 2016-ban, amikor is éppen emlékkiállítás rendeztek a híresség számára. Vagy éppen *A nagy szépség (La grande bellezza)* című, Paolo Sorrentino által rendezett olasz–francia filmdrámát díjazza 2013-ból, illetve Csáth Géza morfinista író, orvos, pszichiáter, pszichoanalitikus, zenekritikus, zeneszerző elbeszéléseit használja ösztönző forrásául. Tény, hogy Todor Tamásnak sokkal több „egyéb kategóriájú” barátja van, mint képzőművész ismerőse. Mondhatni, számára az egyszerre félelmetes és csodálatos Goya az örök barát. Ezeket túl festőéletét több mint valószínű, hogy az önfeledt gyermeki örömök, a mindig leselkedő melankóliák, a fel-feltörő fájdalmak, az apró drámák és réműletek emlékképei, révületei, átérzései, egyszóval hangulatai irányítják. Nem vágyik nagy dolgokra, inkább csak arra, hogy műveivel célba találjon.

Alkotónk, mielőtt áttelepült volna Magyarországra, 2019 őszén egy újabb videoriportban nyilatkozott életéről és művészetéről még Kolozsváron.⁷ Barokkos romantikának nevezi éjsza-

kai látomásait, burjánzó szörnyeit, posztapokaliptikus hangulatoknak embernymokat hagyó kaotikus, szürreális tájait, amelyekben itt-ott a városi, az utcai művészet (a street art) nyomai, szurrogátumai is megjelennek. Az a véleménye, hogy leginkább az ember életének alakulása befolyásolja művészetének természetes folyamatát, amelyben így kézzelfogható korszakok, időszakok, periódusok keletkeznek.

Feltűnt nekem, hogy a művész, akinek festményein gyakran bukkannak fel halálfej- vagy koponyaábrázolások, egy olyan lila ingben adja a riportot, amelyet sűrűn fehér emblematis holtfej- és/vagy sírfej-motívumok borítanak. Íme, ez is lehetne egy baljós ómen, bár a szimbólum tudatos vállalása inkább utal valamiféle bajelhárításra, védekező magatartásra.

A művész szilárd meggyőződése, hogy jobban teszi az alkotó, ha elolvas egy könyvet, és utána fest néhány képet, minthogy fest sok képet, és nem olvas el egyetlen könyvet sem. Ezzel a véleményével talán arra kívánt utalni, hogy nem ért egyet a kolozsvári „ecsetgyár” (azóta már megszűnt) radikális koncepciójával, miszerint a festők úgy dolgozzanak, mintha egy gyárba napi műszakra járnának. Ugyanakkor szerinte most, az ipari robotizáció és a digitalizáció korában van a legnagyobb szükség a festményekre, amelyhez olvasni, filmet nézni, zenét hallgatni kell, hogy a víz felszínén tudjuk tartani a lelket.

Todor Tamás az expresszionizmust a szürrealizmussal, a „szürenonizmust”⁸ a szürnaturalizmussal⁹ egyesítő és összegyűró festményein minden egyidejűleg történik: a rothadás és a születés, a szétrobbanás és az összeállás, a teremtődés és a pusztulás. A képlékenység és a megszilárdulás egy elválaszthatatlan folyamatban olvad szét vagy forr egybe. Művészetében az a szép, a megigéző, a megkapó, hogy festményeinek igen sok művészettörténeti előzménye és összefüggése, valamint kortársi vonatkozása van, amelyek éppúgy kötik őt a klasszikus előfutárok szürrealisztikus megnyilvánulásaihoz – lásd például Archimboldo portréit vagy a *Szent Antal megkísértése* témavariációit Matthias Grünewaldnál, a fiatal Michelangelónál, Joos van Craesbeecknél és Hieronymus Boschnál –, mint az avantgárd szürrealisták (Max Ernst vagy Salvador Dalí) új látásmódot teremtő világértelmezéseivel. Todor Tamás munkái azonban – bár felfedezhetők lappangó kapcsolatai a 20–21. századi magyar képzőművészet más alakjainak stílusbeli és szellemi törekvéseivel is (lásd például Csernus Tibor, Szász Endre, Kokas Ignác, Altorjai Sándor művészetét) – mégis megmaradnak kiváló eredményeket felragyogtató autentikus műveknek.

JEGYZETEK

¹ *Hagyjam, hogy átszűrődhessen rajtam az élet...*, Fazakas Réka beszélgetése Todor Tamással, 2023. július 24. <https://orszagut.com/kepzuoveszet/hagyjam-hogy-atszurodhessen-rajtam-az-elet-interju-todor-tamas-kepzuoveszszel-4760>

² Uo.

³ Uo.

⁴ *Todor Tamás festményei a Quadro galériában*, Erdélyi Figyelő, 2014. május 15. <https://www.youtube.com/watch?v=VcrZ4wJSVLE>

⁵ *Csináljuk másképp: Todor Tamás*, Transindex, 2015. november 13. <https://www.youtube.com/watch?v=8TC2HhT8ixM>

⁶ *Csend, üres terek, dráma – vendégünk Todor Tamás*, Bukaresti Rádió, 2016. szeptember 24. <https://www.buka.restiradio.ro/2016/09/24/csend-ures-terek-drama-vendegunk-todor-tamas-festo/>

⁷ *Fenntartani a lelket a víz felszínén – meglátogattuk Todor Tamás festőművészt*, Fötér, 2019. szeptember 7. <https://www.youtube.com/watch?v=C5fweyN0ytw>

⁸ A szürenon kifejezés Csáji Attila szóalkotása. A művész ezzel a címmel 1964-ben festett egy képsorozatot. Maga a szóalkotás a „sur et non” hangzásbeli összeolvadásából származik, amely egyszerre jelentette a szürrealizmus és a nonfiguráció meghaladásának megszüntetve megőrző természetét, azaz a szürreális nonfigurációt.

⁹ Pernecky Géza megfogalmazása szerint: „A szürnaturalizmus képtelen hatású festészet, amely azonban még a szürrealizmus valóságos részleteiből felépülő figurációjánál is naturálisabb, akadémikusabb technikával dolgozik. Az egész iskola valamiképpen a naturalista (vagy plein air módon természetelvű) világkép dilemmáiból született, s tulajdonképpen nem más, mint a természetelvűség túlhaladásának kísérlete, egy olyan avantgárd törekvés keretében, amely általában mégiscsak megmaradt a természetelvűség korlátai között”. Lásd PÉTER László, *Szürnaturalizmusok kora*, 2020. augusztus 3. <https://www.magyarso.rs/mellekletek/uevegolyo/a.91250/Szurnaturalizmusok-kora>



TODDOR TAMÁS, SORA 2., 2019, olaj, vászon, 70x50 cm; SORA 1., 2019, olaj, vászon, 50x50 cm



TODOR TAMÁS, Budapest, 2020, olaj, vászon, 80x60 cm



TODOR TAMÁS, Urbán idill, 2020, olaj, vászon, 50x40 cm

TODOR TAMÁS, Hátsóudvar 2., 2021, olaj, vászon, 140x120 cm; Szőnyegporoló, 2021, olaj, vászon, 110x130 cm





TODOR TAMÁS, Hátsóudvar, 2021, olaj, vászon, 120x100 cm

TODOR TAMÁS, Lovas, 2021, olaj, vászon, 140x140 cm; Sárkány halála, 2021, olaj, vászon, 100x120 cm





TODOR TAMÁS, Körtorgás, 2021, olaj, vászon, 130x130 cm; Éjszakai lények, 2021, olaj, vászon, 100x120 cm

TODOR TAMÁS, Lények, 2022, olaj, vászon, 70x90 cm; Portré, 2021, olaj, vászon, 50x70 cm





TODOR TAMÁS, Lények 2., 2022, olaj, vászon, 70x90 cm; Vadászat, 2021, olaj, vászon, 80x100 cm





TODOR TAMÁS, Húst hússal, 2022, olaj, vászon, 180x150 cm

◀ **TODOR TAMÁS, Ince pápa portréja, interpretáció, 2022, olaj, vászon, 180x150 cm**



TODOR TAMÁS, *Felemészt*, 2025, olaj, vászon, 50x35 cm

TODOR TAMÁS, *Léda*, 2024, olaj, vászon, 120x110 cm ►







**TODOR TAMÁS, Trón 6–7., (2x) 2025, olaj, alumíniumlemez, 23x12 cm;
Prométheusz, 2025, olaj, alumíniumlemez, 36x33 cm;
Struktúra, 2025, olaj, alumíniumlemez, 36x33 cm**

◀ **TODOR TAMÁS, Trón 2–5., (4x) 2025, olaj, alumíniumlemez, 23x12 cm**



TODOR TAMÁS, Halandóságra ébredés, 2024, olaj, vászon, 120x100 cm